

BÍRÁLAT

Péri Benedek *Imitáció és imitációs hálózatok a 15–16. századi klasszikus török gazelköltészetben* című akadémiai doktori disszertációjáról

Péri Benedek 2023-ban nyújtotta be a disszertációját az Akadémia 1. Nyelv és Irodalomtudományok Osztályára az Orientalisztikai Tudományos Bizottsághoz. A bíráló feladata, hogy a disszertáció elolvasása után javaslatot tegyen az akadémiai doktori cím odaítéléséről.

A tartalmi részek elemzése előtt le kell szögezni, hogy a mű minden tekintetben megfelel az akadémiai doktori fokozat megszerzése feltételeinek, 404. oldalon tárgyalja a török irodalom történetét. A cím szerencsés választás, hiszen a munka vezérgondolata a törökség irodalmában megjelenő gazelköltészet, azonban a perzsa klasszikus verselési szabályok és azok török köntösbe való megnyilvánulásának elemzéséhez alaposan vizsgálja a perzsa előzményeket, a törökség három nagy kulturális közegének a keleti turkí (csagatáj), az iráni turkí és az oszmán irodalmi kapcsolatokat. Időbeni határokat tekintve a disszertáció valóban a 15-16. századdal foglalkozik, de bizonyos, a dolgozatban alaposan elemzett verselési sémákat, alapversekhez írt imitációs hálózatok működését és azok irodalmi termését szinte a mai napig végigkísérte.

A dolgozat a bevezetéssel együtt hét nagy egységre oszlik, amelyeket alfejezetekre is osztott. A törökség irodalomtörténete nagyon keveset kutatott téma a magyar turkológia körében. A gazelköltészet témájában Péri Benedek fektette le az alapokat. A dolgozat felépítése az alapoktól indul, hiszen az első főfejezetben a klasszikus török irodalmi hagyományok létrejöttét tárgyalja, mégpedig a keleti turkí, az adzsemi turkí (iráni török) és az oszmán világban.

Az első nagy fejezetben mutatja be a török nyelvű gazeltípus létrejöttének történeti hátterét, és azokat a formai eszközöket és témákat, amelyet a 15-16. századi költők használtak.

A következő nagy fejezetben az imitációs hálózatok kialakulását mutatja be. Ebben a fejezetben ismerjük meg azt a módszert, ahogy egy alapversre hogyan készülnek költői válaszok, milyen eszköztárral, milyen módszerekkel dolgoznak a költők. Ennek az elméleti fejezetnek a célja, hogy pontosan lássuk azokat a módszertani elemeket, amelyek biztosították a jó imitációt.

Miután Péri Benedek felvértezte az olvasót elegendő módszertani ismerettel, egy nagy imitációs hálózat feltérképezéséhez kezd, a *beklerüz* (várakozunk, őrt állunk) redífre, rímre írt versek évszázadokon keresztül átnyúló hálózatát mutatja be elképesztő adatgazdagsággal.

Ennek a fejezetnek az alapja egy Perváne bég által a 16. században (a szerző szerint 1527-1557 között) keletkezett antológia elemzése volt.

A művet harmincoldalnyi bibliográfia egészíti ki, amelyben a szerző alapos ismerettel sorolja fel a régi kéziratos és nyomtatásban megjelent antológiák mellett a jelenben élő nemzeti irodalomban reflektált, időközben „nemzeti” költőkké avanszált klasszikus oszmán, iráni török és keleti török szerzőket török, azeri és özbeg kiadványokból. Péri Bendek a gazeköltészetre vonatkozó irodalomtörténeti elemzését a muszlim vallású törökség klasszikus nyelvein, a keleti turki (csagatáj), iráni turki (iráni török) és oszmán nyelven írt művek alapján végezte el, folyamatosan kitekintve a perzsa előzményekre is. Igazolva ezzel, hogy az eltérő földrajzi környezet és politikai szervezet ellenére egy egységes török-törökségi irodalom jött létre, amelyet a mai nemzeti nyelveken folyó irodalomtörténetek is magukénak vallanak.

A muszlim Közép-Ázsia, Irán és az Oszmán Birodalom sokáig a perzsa kultúra hatása alatt állt. Ezt a kulturális perzsa nyelvű kozmoszt, amelynek lenyomatát bárki mai napig is érzékelheti, ha elvetődik irániak, özbegek, tadzsikok által lakott területekre.

Péri Benedek többször is utalt a művében arra, hogy eleinte nagyon nehézkes volt török nyelven a perzsa magas kultúrából jövő irodalmi modell követése, mivel a török nyelvek többsége nem ismeri a hosszú és a rövid szótagokat. Ezzel szemben az arabbal kevert perzsa ideális nyelvi eszközt kínál a rövid és hosszú, vagyis hangsúlyos és hangsúlytalan szótagokból álló időmértékes verseléshez. Maradtak fel korábról is török nyelvű versek, de ezek minőségét nem lehetett összehasonlítani a perzsa előképekkel.

A keleti török nyelven verselő Ali Sír Navájí volt az első, aki nem csak megoldotta a török nyelven való időmértékes verselés rejtélyét, hanem egy akkora korpuszt állított össze, amely már példát mutatott a török nyelvű verselők számára.

Navájí ugyan keleti türki nyelven, másképpen csagatájul írt, ez azonban nem akadályozta verseinek elterjedését az egész török nyelvi kozmoszba (ha már korábban perzsa nyelvi kozmoszról beszéltem). Meggyőző a szerző eszmeifuttatása, miszerint az oszmán állam emelkedése idején, a birodalmivá válás útján a hatalom szükségét érezte, hogy megszülessen a birodalmi nyelv, a birodalmi kultúra és az ehhez kapcsolódó irodalom, amelyet az oszmán szultánok anyagilag is támogattak. Ezt a folyamatot a szerző II. Mehmed uralma utánra teszi.

Kíváncsi lennék, hogy miképpen értékeli a török tudományosságban felmerült lehetőséget, miszerint a birodalmi nyelv és irodalom kialakításának csírája valamivel korábban, már II. Murád korában megkezdődött. Ennek igazolására az ogúz hagyományok erősödésének, az addigi ogúznámék új szemléletű, birodalmi ideológiát sugárzó átdolgozását tekintik alapnak. A birodalmi nyelv és irodalom kialakulása egy másik területen is érezte a hatását, az oszmán

kancelláriában használt nyelv létrejöttében. Sajnos ennek a vizsgálta nagyon nehéz. A török kéziratok gyűjteményekben és különösen a levéltárakban II. Mehmedet (1444-1446, 1451-1481) megelőző időből alig maradt fenn valamilyen forrás megelőzőleg. Bár ismertek olyan levélgyűjtemények (insá könyvek, münseátok), amelyek tartalmaznak korábbi időkre vonatkozó leveleket, ezekre épülő kutatás nagyon hiányos, még nem született meg a feldolgozásokat segítő módszertani háttér.

Az oszmán irodalomtörténeti művek, így a disszertáció is említi, hogy az oszmán szultánok tudatosan kívánták fejleszteni irodalmukat, és ennek érdekében II. Mehmed kétszer is meghívta Isztambulba a korszak híres költőjét, a Horaszánban élő és perzsául alkotó Nureddin Abdurrahman Dzsámít, vagy más néven Molla Dzsámít. (Megjegyzem, hogy a meghívást a költő nem fogadta el.) Ismereteim szerint erről az üggyről csak későbbi utalások ismertek. Feridun bég híres levélgyűjteménye, a Münseátü sz-szelátin egy levélpárt tartalmaz II. Mehmed fia II. Bayezit szultántól perzsa nyelven, amelyek egyike Horaszán szultánjának, Hüseyin Bajkarának volt címezve 1506 tavaszán, a másik levél azonban a híres költőnek, Dzsáminak szólt.

A tashkenti kutatásaim felszínre hoztak több olyan levelet, amelyet II. Mehmednek tulajdonítanak, azonban a témánk szempontjából a legfontosabb Dzsámí perzsa levele II. Mehmednek, amely igazolni látszik a kapcsolattartás tényét. Így egyáltalán nem tűnik lehetetlennek, hogy az irodalmi kapcsolatokat a perzsa és az oszmán diplomáciai kutatások is előre tudják vinni.

Mint Péri Benedek megállapította, hogy a 16. század elejére létre jött egy olyan oszmán irodalmi hagyomány, amely lassan egyenrangúvá vált a kelti török irodalommal. Ennek a hatása abban is megmutatkozott, hogy maga a nagy ellenfél, Ismail sah, aki a kor oszmán uralkodóihoz, I. Szelimhez és I. Szülejmánhoz hasonlóan szintén jeles költőnek számított, maga is figyelembe vette a kibontakozó oszmán irodalmi kánunt és a saját török nyelvű verseit is ahhoz közelítette. (Ezzel szemben éppen Péri Benedek megjelentette a rivális I. Szelim verseinek gyűjteményét, aki szinte kizárólag perzsául írt.)

A disszertáció 3. nagy egysége a török nyelvi gazdal megszületéséről, tartalmi, formai elemeiről szól. Lenyomata annak a folyamatnak, mely szerint sokan a hagyományos vallásosságot ne tekintették kielégítőnek, kiüresedettnek érezték. Az iszlám ortodoxiával szemben, amely kevés teret enged a spiritualizmusnak, a vallás érzelmi megélését keresték az ortodoxia tanításaival szemben. Ehhez tudatmódosító szerekhez is folyamodtak. A kocsma vált a személyes istenélmény ihlető helyévé, és a farizeusokat (prédikátor, kádi, sejh) elítélő versek jöttek létre, miközben a költők a borissza, szerelmes képében mutatkoztak meg. Ennek az életérzésnek a

formai lehetőségét teremtette meg a gazel műfaja. Áttekintve a híres perzsa gazelköltő, Hafiz verseit, a török világban is teljesen azonos életerzés mutatkozik meg, mint amit a példakép perzsa irodalom korábban megteremtett.

A dolgozat reflektál az eredetiség és a korábbi versekhez való hasonlóság kérdéséhez. Nagyon fontos megállapítás, hogy az ókortól kezdve a 19. századig a világirodalomban, így Európában is, a jól sikerült művek másolása nem vonta maga után azonnal a plágium vádját. Ez a megközelítés nem csak a klasszikus görög-latin irodalomban, de utána is elfogadható volt, hiszen a nagy költők útján találta meg ki-kí tehetsége szerint a saját hangját. Mint Péri Benedek említi: "A legtöbb római teoretikus arra ösztökélte olvasóit, hogy tanulmányozzák a korábbi szerzőket, elemezzék műveiket, és megfigyeléseik tapasztalatait felhasználva alkossanak eredeti szövegeket. Seneca (megh. Kr. u. 65) az ihletet adó ötletek gyűjtésének és felhasználásának módszereiről írva azt ajánlotta olvasóinak, hogy a méhek viselkedését utánozzák: 'De nehogy eltérjek a tárgyamtól: nekünk is ezeket a méheket kell utánózni, és amit különféle olvasmányokból összehordtunk, szétválasztani (hiszen elkülönítve jobban megmaradnak), azután szellemünk erőfeszítésével és tehetségével egyetlen csemegévé gyúrni össze a számtalan kóstolót; még ha nyilvánvaló volna is, honnan ered, legyen nyilvánvaló, hogy mégis más, mint az eredeti. Ezt teszi a természet is szemünk láttára testünkben anélkül, hogy bármilyen erőfeszítésünkbe kerülne: a magunkhoz vett táplálék, ameddig eredeti minőségében marad, és szilárdan úszik gyomrunkban, teher; csak akkor válik szöveteink és vérünk részévé, amikor korábbi állapotából átváltozik. Vigyük véghez ugyanezt szellemi táplálékainkkal: amit felhörpintünk, ne hagyjuk, hogy egészben maradjon – nehogy idegen maradjon. Emésszük meg őket; másként emlékezetünkbe jutnak, nem szellemünkbe.' ... 'Az ókori szerzők tehát egyetérteni látszanak abban, hogy jó imitációt csak az tud írni, aki nem egyszerűen tehetséges, de olvasott is és van megfelelő kritikai érzéke ahhoz is, hogy felismerje a jó szövegeket, és meglássa az utánzásra alkalmas értékeket."

A mai kor individuális megközelítése mindenkitől másokhoz nem hasonlítható eredetiségét vár el, melyet azonban a korábbi irodalmi hagyományok, így a muszlim irodalom, különösen a gazelköltészet nem tudott elfogadni. Ha valaki túl egyéni művet alkotott, az a befogadók számára érthetlenné vált, hiszen eltávolodott attól a formai mezőtől, a hivatkozások, kapcsolódási pontok sokaságától, amely a szövegek mélyebb, spirituális értelmét adták. Így mindenki egy nagyjából zárt kifejezéshalmazzal, meghatározott ritmikával, versmértékkel dolgozott, amely minden „fogyasztó” számára élvezhetővé tette a műveket. Péri Benedek a művében rendszeresen a „mundus significans” kifejezést használja, amely a gazelek olyan komplex jelentéstartalmára utal, amely versben meglévő, első pillanatban is felismerhető

szimbólumok és motívumok mögött állnak. Ezek a szövegek tehát szimbolikus, metafizikai jelentésekkel bírnak, melyeket csak az értők tudtak a maguk teljességében kibontani.

A sok kiváló példaként had említsek egy Navájítól származó példát a disszertációból: „*Cism-i vaşlın kıldım ol zulf-i samansādin ʔama* // *Ol kişi yanglık ki kılğay sīm savdādin ʔama*”

„Attól a jácinthoz hasonló hajfonatútól a vele való együttlét testét vágytam, // Ahhoz az emberhez hasonlóan, aki a kereskedésből ezüstre vágyik.”

Bár a *bejdet* meghatározó két hasonlat első pillantásra könnyen érthetőnek tűnik, valójában mégsem az. Az átlag befogadó számára ugyanis nem teljesen világos, hogy a kedves hajfonatát miért hasonlítja a költő jácinthoz, és a költő szerelmes vágyakozása miért idézi az üzleti tranzakciók révén ezüsthöz jutni vágyó kereskedő sóvárgását. A magyarázat a klasszikus költészet hagyományos eszközkészletében keresendő. Toposznak számít, hogy a költőben a kedves fonott copfja – talán az alaki hasonlóság miatt – a jácint virágját idézi. Bár a profit után sóvárgó kereskedő alakja nyilvánvalóan a szerelmes költő vágyakozásának erejét és hevesességét hivatott érzékeltetni, az már magyarázatra szorul, hogy a kalmár miért éppen ezüstben szeretné a hasznát megkapni. A megfejtés szintén a klasszikus költészet eszközrendszerében keresendő. A gazelköltészetben a kedves a szépségideált testesíti meg: a bőre világos, a haja fekete. A Navāyī párvers háttérében ez a költői ideál bújlik meg. A *cism* ’test’ szó felidézi a kedves bőrét, és ezzel együtt a fehér színt. A főnév a ’fehérség’ fogalmán keresztül kapcsolódik a második félsorban szereplő *sīm* ’ezüst’ szóhoz és a két elem együtt egy *tenāsüb* (’szemantikai összefüggés’) nevű alakzatot alkot. Hasonló párt formál a *zulf* ’copf’ és a *savdā* ’kereskedés’ szó is, mert a haj színe a fekete, az arab eredetű *savdā* pedig etimológiailag összefügg az *asvad* ’fekete’ színnévvel. Az első és a második félsor összefüggő kulcsszavai (*cism–sīm*; *zulf–savdā*) ugyanabban a sorrendben fordulnak elő és egy *leff ü neşr-i müretteb* (’rendezett összehajtás és kiterítés’) nevű retorikai alakzatot alkotnak. Navāyī egyszerűnek tűnő párversében tehát retorikai eszközök egész sora adja a párvers sava-borsát, ám a sorok rejtett szépségeit csak megfelelő előképzettséggel lehet felismerni. A fenti *bejt* jól példázza, hogy egy-egy párversnek több értelmezési rétege létezhet, ám teljes mélységeit csak az a befogadó ismerheti fel, aki jártas a klasszikus költészetben. (71-72. oldal)”.

A disszertáció nagyon erős elméleti elemzése a 4. nagy fejezetbe foglalt *Imitáció, imitációs hálózatok, imitációs stratégiák a 15-16. századi török nyelvű klasszikus gazelköltészetben* (80-179. oldal). Ebből ismeri meg az olvasó, hogy a miképpen működik a 15-16. századi török gazelköltészet. Mint már érintettem fentebb is, egy jól megírt vers arra inspirálta a költőket, hogy reagáljanak a műre. Nemes versengés indult, hogy egy kifejtett témát hogyan lehet az eredetihez hasonlóan, de mégis azt meghaladóan úgy átdolgozni, hogy az eredetihez való

kapcsolata kimutatható maradjon. A cél tehát, hogy egy mintának tekintett alkotást meghaladjanak, a bennük lévő rejtett, ki nem dolgozott részletet valaki a felszínre hozza. Ebben a nagyfejezetben ismerjük meg az irodalomkritikai szakkifejezéseket, terminusokat is. A mai szemmel ez a költői eljárás könnyen felvethetné a plágium gyanúját, pedig nem erről van szó, sokkal inkább arról, hogy egy jó mintaszöveg valaki arra inspirált, hogy választ tudjon írni rá, amit a törökben használt *cevab* (*válasz*) kifejezéssel adtak vissza. (Természetesen volt olyan eset, amikor valaki ellopta valaki másnak a sorait, amelyet azonban a korban is elítéltek. Péri Benedek a költőkről készült korabeli életrajzokban talált több példát arra, hogy egy-egy befutott költő egyszerűen és néha teljes nyíltsággal eltulajdonította egy kezdő költő jól sikerült gazeljét, hivatkozva arra, hogy ezt azért tette, hogy biztosítsa az „örökkévalóság” számára való fennmaradását.)

A költők egyáltalán nem szerénykedtek a teljesítményük magasztalásával, és azt hirdették, hogy az ő gazeljüket lehetetlen utánozni. Ez azonban nem volt igaz. A jól sikerült mintára egész sor válasz, változat, továbbgondolás, vagyis nazíre keletkezett, amelyeket egy-egy költő külön antológiákba rendezett.

Péri Benedek hatalmas mennyiségű nyomtatott és kéziratban olvasható antológiát gyűjtött össze, amelyeknek az elemzése biztosította számára, hogy egy-egy imitációs hálózatot feltérképezzen és elemezzon. Felmerülhet a kérdés, hogy az esztétikumon túl milyen célja lehet a nazírek kutatásának, Péri Benedek arra a következtetésre jutott, hogy egy-egy költői életmű bemutatása ezek nélkül nem valósítható meg. Csak egy összehasonlító vizsgálat derítheti ki, hogy a nazíre-ként, tehát egy meglevő gazelre való reagálásként megírt gazelnek mi a mintaszövege eredetileg, az kihez köthető, sőt, az is, hogy ki kit másolt egy azonos kiindulópontból szétágazó imitációs hálózatban.

Jogosnak találok Péri Benedek kritikai észrevételeit, miszerint a témát legtöbbször kutató török irodalomtudósok megállapítása szerint egy-egy mintaértékű gazelt csak egy befutott, mai napig is jelentősnek tartott költő művének lehet tekinteni; miközben bizonyítható, hogy később névtelenségben maradó költők is alkottak olyat, amit a „nagyok” méltónak találtak továbbgondolni.

A 16. század első felében, harmadában dolgozó Fuzúli iraki költő például maga kívánt az oszmán irodalom kánonjának megfelelni, tehát bár mekkora elismert költő volt is, bizonyára az oszmán ízlés megtanulásának folyamatában eleinte nazíreket írt. Irak oszmán meghódítása után az új hatalom képviselőinek kívánt megfelelni, hogy közülük mecénásra leljen. Fuzúli ismerte Navájí műveit, onnan is merítette irodalmi témáit és formakincsét. Így a szu / áb (*víz*) - imitációs hálózat létrejöttkor Péri Benedek elképzelhetőnek véli, hogy oszmán hatásra reagálva írta meg

gazeljét. Mindenestre, a víz-imitációs hálózat időben visszavezethető Nevájín keresztül a mintát jelentő klasszikus perzsa költőre, Háfizra.

Ez a nagy fejezet elméletileg is tisztázza az imitációk különböző formáit (repetitív, reprodukív, interpretív, kreatív). Bizonyította például, hogy Hayali török költő azért másolta repetitív formában Nagy Szülejmán gazeljét, mert ezzel kívánta behízelegni magát az uralkodó kegyeibe.

Az eddigiek mind bevezető lépései voltak ahhoz, hogy Péri Benedek egy négy évszázadokon keresztül nyúló imitációs hálózatot mutasson be nekünk. (5. Egy imitációs hálózat története: ... beklerüz redífre írt gazelek az oszmán irodalomban). A fejezet elején egy újabb, a török irodalomtudományt kritizáló megjegyzést olvashatunk, amely szerint a nagy költők soha sem másolnak senkit. A beklerüz-gazellek hálózata bemutatja, hogy ez mennyire nem igaz. Ennek a témának a kidolgozásához először egy Nagy Szülejmán kortársának számító költő (Pervane bég) antológiáját vette a kézbe, amelyben Enverí alapversére írt nazírek olvashatók.

Bár az egész dolgozat lenyűgöző vers elméleti ismereteket mutat, a bíráló számára talán ez a rész volt az, amelyből látszik, hogy a témát uraló irodalomtörténész, s talán mondható irodalomkritikus, miképpen tud az antológiában részt vevők életrajzi adataiból és a versek tartalmából mélyebb szintű ismeretet összekovácsolni, majd ezeket felhasználni arra, hogy következtetéseket vonjon le magáról az antológia keletkezéstörténetéről is. A megállapításait fordított esetben is alkalmazni tudta, a versek tartami, stilisztikai és ritmikai elemeiből képes volt a szerzők életrajzára vonatkozó adatokat feltárni.

Ilyen például Hayalî életrajza, akiről a korabeli és későbbi írók mint visszahúzódó emberről beszéltek, azonban a saját versei témái és azok megfogalmazása igenis anyagiasnak mutatják be. Anélkül, hogy a tárgyalt antológiában minden szereplőt megemlíteném, a magyar történelemben nagy jelentőségű 1566-os hadjáratban a török hadak keleti szárnyát vezető Pertev pasa (Perteví névvel költő) tevékenységét nem hagyhatom ki. Ő az, aki elfoglalta Gyulát, és még mögötte több kisebb várat Erdély irányába.

Az életrajzok adatainak elemzése segítségével kibontakoztatható az az irodalmi csoport, aminek a nagyobb része mind ugyanabban az időszakban, feltehetően az 1527-1557 közötti 30 évben volt az oszmán udvara közelében, személyes kapcsolatban is lehettek az antológia összeállítójával, Pervane béggel. Nem tartom lehetetlenné, hogy mielőtt az előtűk fekvő disszertáció kötet formában megjelenik, a Pervane-féle antológia keletkezését még szűkebb időkorlát közé lehet majd szorítani.

Mint láttuk, a gazelek szerelmes versek formájában vannak megírva, ez azonban jelentős mértékben nem valós szerelmi érzést jelenít meg, hanem a szerelmes sóvárgás vagy spirituális vágyódást jelez a felsőbb lény, vagy más esetben a távoli otthon iránt.

A fejezet 5.5. számmal jelezett része egy összehasonlító elemzést olvashatunk. A munka jegyzetelésekor ennél a résznél arra lettem figyelmes, hogy a szerző szándéka az volt az olvasóval, hogy végigvezesse ugyanazon az úton, amelyet ő maga is végig járt az elemzése során. Ennek megfelelően arra készültem, hogy a tárgyalt imitációs hálózatot Péri Bendek vissza fogja vezetni Nagy Szülejmán szultán 1534-es keleti hadjáratához, illetve annak Aleppóban folyó teleléséhez, és kihozza belőle, hogy a szultán maga (a várakozás unalmában) egy nemes költői versengéssel kívánta foglalkoztatni a táborában lévő költőket, hogy nazíréket írjanak Enverí gazeljére. Perváne bég pedig ezeket a verseket állította össze egy antológiává. Nem ez történt, hanem az Irakból, a Szafavidáktól az oszmán szultánhoz átigazoló Fuzúli költészetének és annak oszmán kapcsolataira tért ki a szerző. Péri Benedek levezette, hogy Fuzúli miképpen lépett kapcsolatba az oszmán udvar vezető hivatalnokaival. Ezután megismerjük Fuzlí beklerüz-redífre írt gazeljének recepció történetét. Ez a gazel eljutott (valószínűleg) magához Nagy Szülejmán (Muhubbí) szultánhoz, aki elkészítette belőle a saját naziréjét.

Száz év múlva a (17. század közepétől) a beklerüz redíf, vagyis rímelő szótag a gazel műfajtól ugyan később elválva, azonban a későbbi oszmán majd török irodalmi hagyományon is végig felbukkan. a Motívum átkerült a török énekmondókhoz, s ennek egyik legtávolabbi kifutása az volt, amikor Behçet Kemal Çağlar költő egy Atatürkököt dicsőítő verset írt ennek a költői képnek a felhasználásával.

Péri Benedek disszertációja, mint fentebb, a bevezetésben említettem, egy alapos, a téma teljes forrásbázisán és irodalmának felhasználásával írt disszertáció, amely mindenképpen alkalmas az akadémiai doktori fokozat nyilvános vitájára. Ugyanakkor javaslom a tisztelt védési bizottságnak, hogy Péri Bendeknek az akadémiai doktori cím megadni szíveskedjenek.

Szeged, 2024. december 03.

Prof. Dr. Papp Sándor s.k.
tanszékvezető egyetemi tanár